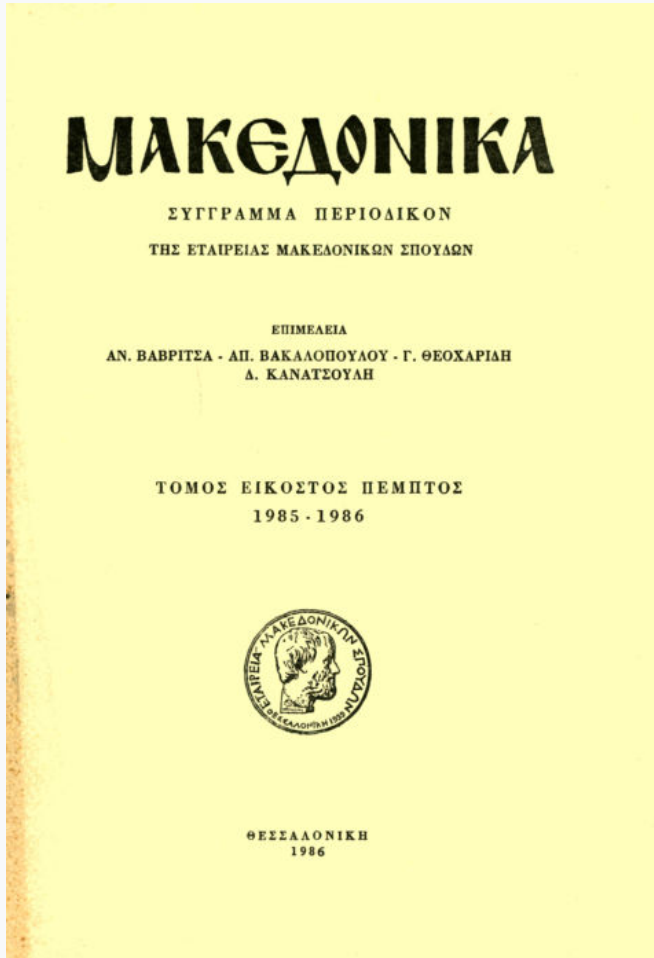

Μακεδονικά

Τόμ. 25, Αρ. 1 (1986)

Οι Ρωμαίοι και η Χαλκιδική

Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.218](https://doi.org/10.12681/makedonika.218)

Copyright © 2014, Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1986). Οι Ρωμαίοι και η Χαλκιδική. *Μακεδονικά*, 25(1), 33-46.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.218>

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ*

Η Χαλκιδική είναι η μοναδική περιοχή της Μακεδονίας, που η ιστορία της σχετίζεται άμεσα από τον 12ο ακόμη π.Χ. αιώνα με τους Ρωμαίους ή καλύτερα με τους «προγόνους» των Ρωμαίων. Σύμφωνα με μια αρχαία παράδοση, που την αλήθεια της την επιβεβαιώνουν αξιόπιστοι αρχαίοι συγγραφείς και κυρίως ορισμένα νομισματικά δεδομένα, μια ομάδα Τρώων, μετά την άλωση και καταστροφή της πόλης τους, είχαν έρθει με πλοία στην Παλλήνη. Σε συνέχεια, από 'δώ παρέπλευσαν τις ανατολικές ακτές του Θερμαϊκού κόλπου, και, αφού διέσχισαν τη Μακεδονία και την Ήπειρο, εγκαταστάθηκαν τελικά στο Λάτιο. Επικεφαλής της τρωικής αυτής ομάδας ήταν ο ήρωας Αινείας, που από τη ρωμαϊκή παράδοση θεωρείται πρόγονος του Ρωμύλου, ιδρυτή της Ρώμης, ενώ ο γιός του Ίουλος γενάρχης της ρωμαϊκής gens Iulia. Με το πέρασμα του Αινεία από τη Χαλκιδική και τις ακτές του Θερμαϊκού κόλπου σχετίζεται και η ίδρυση της ομώνυμης πόλης Αίνειας (κοντά στη Ν. Μηχανιώνα ή την Επανομή). Γι' αυτό και σε νομίσματα της πόλης αυτής (του 6ου π.Χ. αιώνα) εικονίζεται ο Αινείας. Τέλος, σύμφωνα με άλλη αρχαία παράδοση, από τη Χαλκιδική (Ακτή) είχαν περάσει και οι Τυρρηνοί (ή Τυρσηνοί), που ταυτίζονται με τους γνωστούς Ετρούσκους, οι οποίοι, όπως είναι γνωστό, είχαν βαθμιαία αφομοιωθεί από τους Ρωμαίους¹. Την παράδοση αυτή επιβεβαιώνουν τόσο ο Ηρόδοτος όσο και ο Θουκυδίδης, οι οποίοι επισημαίνουν στην εποχή τους υπολείμματα από Τυρρηνούς στη Χερσόνησο του Άθω² ή στην ενδοχώρα της Χαλκιδικής. Ο Ηρόδοτος μάλιστα διευκρινίζει ότι πρόκειται για πληθυσμιακά υπολείμματα των Τυρρηνών εκείνων που είχαν τελικά εγκατασταθεί στην Ουμβρία της Ιταλίας³.

---

*Πρόκειται για το κείμενο ανακοίνωσης που έγινε στο «Α'. Πανελλήνιο Συμπόσιο Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Χαλκιδικής» (Χαλκιδική, 7-9 Δεκέμβρη 1984).

1. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το πέρασμα των Τρώων και των Τυρρηνών από τη Μακεδονία βλ. D. S a m s a r i s, *Les Troyens en Macédoine et en Thrace Egéenne d'après les sources littéraires*. Ανακοίνωση στο Δ' Διεθνές Συμπόσιο «Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace (Plovdiv, octobre 1982) (τα Πρακτικά υπό δημοσίευση).

2. Η ρόδ. I, 57, 1. Θουκυδ. IV, 109, 4.

3. Η ρόδ. I, 94, 6.

Αλλά, εκτός από τους «προγόνους» τους, και οι ίδιοι οι Ρωμαίοι είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τη Χαλκιδική και να εκτιμήσουν την εξαιρετική της θέση, αρκετά χρόνια πριν ακόμη από την κατάκτηση της Μακεδονίας, κατά τις ναυτικές τους επιχειρήσεις στο Βόρειο Αιγαίο στη διάρκεια των δύο τελευταίων μακεδονικών πολέμων. Η πρώτη ναυτική τους δράση χρονολογείται στα 200 π.Χ. Τη χρονιά αυτή, όπως μας πληροφορεί ο Τ. Λίβιος, ο ρωμαϊκός στόλος είχε πλεύσει από τη Σκιάθο στα παράλια της Χαλκιδικής με σκοπό την κατάληψη των κυριότερων πόλεων της. Οι Ρωμαίοι επιχειρήσαν να καταλάβουν τη Μένδη και την Τορώνη, αλλά απέτυχαν. Κατάφεραν όμως στη συνέχεια να καταλάβουν την Άκανθο (πλάι στη σημ. Ιερισσό). Αφού λεηλάτησαν την πόλη αυτή, επέστρεψαν στη Σκιάθο¹.

Η δεύτερη ναυτική επιχείρηση των Ρωμαίων στη Χαλκιδική έγινε το 169 π.Χ., δηλ. ένα χρόνο πριν από την κατάκτηση της Μακεδονίας. Στα πλαίσια της ναυτικής αυτής επιχείρησης, οι Ρωμαίοι λεηλάτησαν την ύπαιθρο των πόλεων Αίνειας και Αντιγόνειας και σε συνέχεια την Παλλήνη. Κύριος όμως στόχος τους ήταν η Κασσάνδρεια. Έτσι, με την άφιξη ναυτικής βοήθειας από τους βασιλείς Ευμένη και Προυσία, πολιορκήσαν την Κασσάνδρεια, που την υπεράσπιζε ισχυρή φρουρά από Μακεδόνες, Ιλλυριούς και Αγριάνες. Δόθηκαν αρκετές μάχες έξω από τα τείχη της πόλης. Όταν όμως η φρουρά της Κασσάνδρειας ενισχύθηκε από άλλους 500 μισθοφόρους Γαλάτες (Βαστάρνες), που τους έστειλε με 10 πλοία ο βασιλιάς Περσέας, οι Ρωμαίοι έχασαν πια κάθε ελπίδα, έλυσαν την πολιορκία της και έπλευσαν στη Σιθωνία με στόχο την κατάληψη της Τορώνης. Ωστόσο, μόλις διαπίστωσαν ότι την πόλη την υπεράσπιζε ισχυρή φρουρά, παραιτήθηκαν από κάθε προσπάθειά τους και έπλευσαν στο λιμάνι της Δημητριάδας (σημ. Βόλου)².

Από το 168 π.Χ., που η Μακεδονία υποτάχτηκε στους Ρωμαίους, και για έναν περίπου αιώνα δεν έχουμε καμιά πληροφορία για τη Χαλκιδική. Στο προσκήνιο της ιστορίας εμφανίζεται αυτή και προσελκύει το ενδιαφέρον των Ρωμαίων μόνο στα μέσα περίπου του 1ου π.Χ. αιώνα, στην περίοδο δηλ. που έγιναν οι γνωστοί πολιτικοί μετασχηματισμοί στο Ρωμαϊκό κράτος, οι οποίοι έστρεψαν τη ρωμαϊκή πολιτική σε καινούργιους προσανατολισμούς. Ίσως μάλιστα δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι το ενδιαφέρον τους για τη Χαλκιδική εκδηλώθηκε κατά τη χρονική περίοδο που κυκλοφόρησαν η Αινειάδα του Βιργίλιου και η ιστορία του Τίτου Λίβιου, δυο έργα δηλ. που ξανάφεραν στη μνήμη των Ρωμαίων τις σχέσεις των «προγόνων» τους με τη Χαλκιδική.

1. Liv. XXXI, 45.

2. Liv. XLIV, 10-12.

Το ρωμαϊκό αυτό ενδιαφέρον και οι επιπτώσεις του στην ιστορία της Χαλκιδικής είναι αδύνατο να προσδιοριστούν σε όλη την έκτασή τους, με βάση τα σημερινά τουλάχιστον αρχαιολογικά και επιγραφικά δεδομένα: εννοούμε βέβαια το δημοσιευμένο σχετικό υλικό, γιατί το αδημοσίευτο, που βρίσκεται στα Μουσεία Θεσσαλονίκης και Πολυγύρου, δεν μας ήταν προσιτό. Ωστόσο, από το λίγο δημοσιευμένο υλικό, στο οποίο στηρίχτηκε η έρευνά μας, διαπιστώθηκε ότι το ενδιαφέρον των Ρωμαίων για τη Χαλκιδική ήταν πολλαπλό (πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό κ.λ.) και εκδηλώθηκε τόσο από Ρωμαίους ιδιώτες-εμπόρους με την ίδρυση ρωμαϊκής κοινότητας στην Άκανθο όσο και από το επίσημο Ρωμαϊκό κράτος με την ίδρυση ρωμαϊκής αποικίας στην Κασσάνδρεια. Οι δύο αυτές χαρακτηριστικές ενέργειες των Ρωμαίων, που είχαν σαν συνέπεια, ανάμεσα στ' άλλα, τη δημογραφική και οικονομική διεξόδυσή τους στη Χαλκιδική, στάθηκαν πραγματικό ορόσημο στη ρωμαϊκή ιστορία της περιοχής αυτής.

Την εγκατάσταση Ρωμαίων στην Άκανθο πληροφορούμαστε από μια επιγραφή που βρέθηκε στην ακρόπολή της. Η επιγραφή είναι χαραγμένη σ' ένα τεράστιο μαρμάρινο βάθρο αγάλματος που θεωρείται πολύ πιθανό ότι παρίστανε τον αυτοκράτορα Αύγουστο, γι' αυτό και χρονολογείται ανάμεσα στο 27 π.Χ. και 14 μ.Χ. Το κείμενο της σπουδαίας αυτής επιγραφής (βλ. εικ. 1) είναι το εξής¹:

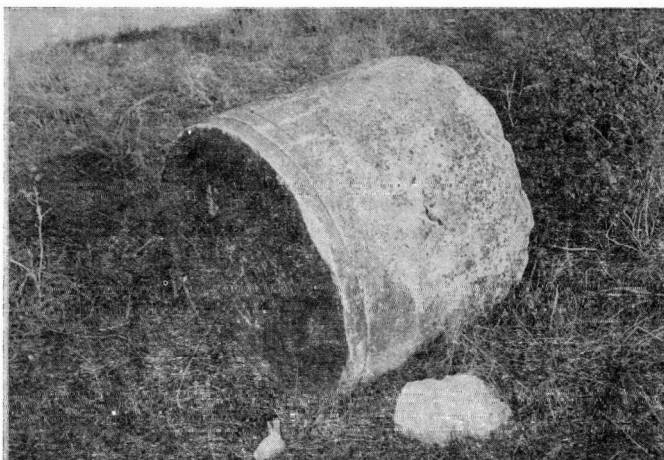
[Αὐτοκράτορι]
 [Καίς]α(ρ)[ί]
 [θ]εῷ Θεοῦ [υῖῶ]
 Σεβαστῶ ἢ πόλις
 καὶ οἱ συναπραγματευ-
 ὄμενοι Ῥωμαῖοι καὶ
 οἱ παροικοῦντες

Σύμφωνα με την επιγραφή, την ανάθεση του τιμητικού αγάλματος την έκαναν οι δημοτικές αρχές (βουλή και δήμος) της πόλης—η οποία δεν πρέπει να είναι άλλη από την Άκανθο²—με κοινή απόφαση και οικονομική βέβαια συνδρομή των εγκαταστημένων σε αυτή Ρωμαίων και παροίκων. Ο όρος «συναπραγματευόμενοι» που χρησιμοποιείται στην επιγραφή για τους Ρωμαίους, δηλ. η χρήση της μετοχής «πραγματευόμενοι» με την πρόθεση «συν», και το γεγονός ότι αυτοί παίρνουν κοινή απόφαση με τις τοπικές δη-

1. Βλ. Μ. Ν. Τ ο d, Inscriptions from Macedonia, BSA 23 (1918/19) 85-86, αρ. 13 [=SEG I, 65, αρ. 282].

2. Οι τεράστιες διαστάσεις του ενεπίγραφου βάθρου, που είναι από πολλά χρόνια γνωστό στους κατοίκους της Ιερισσού ως «μάρμαρο της Λαδιάβας», αποκλείουν την περίπτωση της μεταφοράς του από κάπου αλλού.

μοτικές αρχές δείχνουν ότι οι εγκαταστημένοι στην Άκανθο Ρωμαίοι ήταν οργανωμένοι σε συλλογικό σώμα, το γνωστό δηλ. από αλλού «conventus civium Romanorum»¹. Οι Ρωμαίοι της Ακάνθου ανήκαν σε οικογένειες των γνωστών negotiatores, που είχαν διεισδώσει στην Ελληνική Ανατολή και ασκούσαν κυρίως τα επαγγέλματα του έμπορου, του τραπεζίτη και του ναύ-

Εικ. 1. Το ανεπίγραφο μαρμάρινο βάθρο αγάλματος (του Αύγουστου) στα ερείπια της Ακάνθου.

κληρου². Στην περίπτωση μας με τον όρο «συνπραγματευόμενοι» διευκρινίζεται ότι οι Ρωμαίοι της Ακάνθου ήταν έμποροι. Παρόμοιες εγκαταστάσεις Ρωμαίων εμπόρων («συνπραγματευόμενων») μαρτυρούνται επιγραφικά σε άλλες πέντε πόλεις της Μακεδονίας: στην Αμφίπολη³, τη Θεσσαλονίκη⁴, την Έδεσσα⁵, την Ειδομένη⁶ και τη Στύβερρα⁷.

1. Σχετικά με τους «conventus» των Ρωμαίων βλ. E. Kornemann, RE IV, 1179 κ.ε., στη λ.

2. Λεπτομέρειες για τους negotiatores βλ. στου J. Hatzfeld, Les trafiquants Italiens dans l'Orient Hellénique, Paris 1919.

3. RA 24° (1945) 53-54, αρ. 6 [=Bull. ép. 1946/47, αρ. 140].

4. IG X 2,1, αρ. 32 και 33.

5. AEM 12 (1888) 189, αρ. 6 [=Δ ή μ ι τ σ α, Η Μακεδονία, αρ. 3].

6. REG 1961, αρ. 385.

7. RA 1934, 2, 285, αρ. 215 [=N. V u l i é, «Mélanges G. Glotz» 2, 193., 875].

Όπως βλέπει κανείς, οι πόλεις, στις οποίες είχαν εγκατασταθεί Ρωμαίοι έμποροι, βρίσκονταν όλες κατά μήκος της περιφημης Εγνατίας οδού ή σπουδαίων παρακλαδιών της: οι δυο μάλιστα από αυτές τις πόλεις (η Θεσσαλονίκη και η Αμφίπολη) διέθεταν και αξιόλογα λιμάνια, που διευκόλυναν τις θαλάσσιες μεταφορές και αποτελούσαν έτσι συγκοινωνιακούς κόμβους χερσαίων και θαλάσσιων δρόμων. Αντίθετα, η Άκανθος δε βρισκόταν πάνω στην Εγνατία οδό ή σε κανένα παρακλάδι της· διέθετε όμως ένα αξιόλογο λιμάνι, το γνωστό «Ακάνθιο λιμένα»¹, που φαίνεται πως υπήρξε πραγματικός πόλος έλξης των Ρωμαίων εμπόρων. Ωστόσο, το λιμάνι της δεν ήταν αρκετό για να προσελκύσει αυτό και μόνο τους Ρωμαίους. Θα πρέπει η επικράτεια της Ακάνθου να διέθετε αξιόλογες πλουτοπαραγωγικές πηγές που προσφέρονταν για εμπορική εκμετάλλευση.

Μια τέτοια σπουδαία πηγή πλούτου, που θα αποτέλεσε σοβαρό κίνητρο για την εγκατάσταση Ρωμαίων negotiatores στην Άκανθο, πιστεύουμε πως αποτελούσαν τα πλούσια μεταλλεία (χρυσού, αργύρου, χαλκού, μολύβδου και σιδήρου) που υπήρχαν στην περιοχή της Ακάνθου και ειδικότερα στο βουνό Στρατόνικο². Πραγματικά, στην περιοχή ανάμεσα στην Άκανθο και το Στρατόνικο έχουν επισημανθεί πολυάριθμα ίχνη αρχαίων μεταλλευτικών εργασιών (υπόγειες στοές, φρέατα και σκουριές από καμινεύματα). Βέβαια είναι δύσκολο να χρονολογηθούν οι μεταλλευτικές αυτές εργασίες, εφόσον οι τεχνικές μέθοδοι εξόρυξης των μετάλλων δε διέφεραν και πολύ από τη μια εποχή στην άλλη. Ωστόσο, γενικά πιστεύεται ότι η συστηματική τουλάχιστον εκμετάλλευση των μεταλλείων αυτών, όπως εξάλλου και όλων γενικά των μεταλλείων της Μακεδονίας, είχε αρχίσει από την εποχή του Φιλίππου Β'³, χωρίς μάλιστα να αποκλείεται και πρωιμότερη ακόμη εκμετάλλευσή τους από θρακικές φυλές μεταλλωρύχων που κατοικούσαν εκεί⁴. Επίσης, υπάρχουν αρκετές ενδείξεις που μας πείθουν ότι η εκμετάλλευσή τους συνεχίστηκε τόσο κατά την ελληνιστική όσο και κατά τη ρωμαϊκή εποχή.

Μια τέτοια ένδειξη μας προσφέρουν οι λιγοστές ειδήσεις που έχουμε για την ιστορία των μεταλλείων ολόκληρης της Μακεδονίας. Όπως είναι γνωστό, οι Ρωμαίοι με ένα senatus-consultum που εκδόθηκε το 167 π.Χ. απαγόρεψαν την εκμετάλλευση των μεταλλείων της Μακεδονίας, εκτός από τα μεταλλεία χαλκού και σιδήρου που άφησαν να τα εκμεταλλεύεται ο ντόπιος

1. Σ τ ρ á β. VII, 331, απόσπ. 35.

2. Βλ. Α. Β. West, The History of Chalcidic League, Madison (Wisconsin) 1918, 5 κ.ε. και 168 κ.ε.

3. Πρβ. Δ. Ζάγκλη, Χαλκιδική, Θεσσαλονίκη 1956, 125 κ.ε.

4. Πρβ. Δ. Σαμάρη, Αρχαίο κάστρο και μεταλλουργείο σιδήρου κοντά στο σημερινό χωριό Ορεινή Σερρών, «Μακεδονικά» 19 (1979) 249.

πληθυσμός¹. Ύστερα από λίγα όμως χρόνια, βλέποντας τον οικονομικό μαρασμό της Μακεδονίας, η σύγκλητος με άλλο *senatus-consultum* που εκδόθηκε το 157 π.Χ. ακύρωσε την προηγούμενη απόφασή της και επέτρεψε τη λειτουργία όλων των μεταλλείων². Τα δύο αυτά συγκλητικά δόγματα, σε συνδυασμό και με το ενδιαφέρον των Ρωμαίων για τα μεταλλεία χαλκού και σιδήρου στα αυτοκρατορικά χρόνια, όπως διαπιστώθηκε από τις αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή των Σερρών³, δείχνουν ότι τα μεταλλεία της Μακεδονίας λειτουργούσαν ήδη, όταν οι Ρωμαίοι κατέλαβαν τη Μακεδονία, και ότι συνέχισαν τη λειτουργία τους ως το τέλος της ρωμαϊκής αρχαιότητας.

Ανάμεσα στα μεταλλεία της Μακεδονίας, που η λειτουργία τους ήταν συνεχής, θα πρέπει να συγκαταλεχθούν και τα μεταλλεία της περιοχής της Ακάνθου. Την άποψη αυτή ενισχύουν τα ίχνη αρχαίων μεταλλευτικών εργασιών, που αναφέραμε πιο πάνω, καθώς και το γεγονός ότι στην περιοχή αυτή υπήρχαν πλούσια εκμεταλλεύσιμα αποθέματα σιδήρου ως τα νεότερα ακόμη χρόνια. Επομένως, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι η σκληρή δουλειά της εξόρυξης των μετάλλων γινόταν—όπως συνέβαινε συνήθως—από τον ντόπιο πληθυσμό, που είχε μακράιωνη παράδοση στο επάγγελμα του μεταλλωρύχου, τότε θα πρέπει να θεωρηθεί πολύ πιθανό ότι το εμπόριο των μετάλλων—ή ακόμη και των διαφόρων προϊόντων επεξεργασίας τους—βρισκόταν στα χέρια των εμπόρων της ρωμαϊκής κοινότητας της Ακάνθου.

Άλλη σπουδαία φυσική πηγή πλούτου, που προσφερόταν για αποδοτική εμπορική εκμετάλλευση και επομένως θα είχε σίγουρα προσελκύσει το ενδιαφέρον των Ρωμαίων εμπόρων, αποτελούσαν τα δάση, με την άφθονη και εκλεκτή ναπηγήσιμη και οικοδομήσιμη ξυλεία τους, που εκτείνονταν στην ορεινή ενδοχώρα από την Άκαυθο ως τη σημ. Αρναία. Την εμπορική μάλιστα εκμετάλλευση της ξυλείας αυτής την ευνοούσε και το γεγονός ότι ο κοντινός Ακάνθιος λιμένας έλυne το βασικό πρόβλημα της θαλάσσιας μεταφοράς της. Δυστυχώς δεν έχουμε καμιά μαρτυρία των ρωμαϊκών χρόνων για την ξυλεία της περιοχής αυτής, που τη σημασία της εξαίρει το 382 π.Χ. ο Ακάνθιος Κλειγένης στο λόγο του ενώπιον της εκκλησίας των Σπαρτιατών⁴. Ωστόσο, είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι η ξυλεία αυτή, που για την εκλεκτή ποιότητά της ήταν περιζήτητη στα κλασικά χρόνια έπαψε να έχει ζήτηση κατά τη ρωμαϊκή εποχή.

1. Liv. XLV, 18, 3-5 και 29, 10.

2. Cassiod. Chron. (έκδ. Mommsen), σ. 616.

3. Bl. D. Samaris, Une inscription latine inédite trouvée près des frontières du territoire de la colonie de Philippes, «Klio» 67 (1985), 2, 461 και 464.

4. Ξενοφ. Ελλ. V, 2, 11-12.

Επίσης, ένα άλλο είδος εμπορίου, που είχε ελκύσει την προσοχή των Ρωμαίων εμπόρων της Ακάνθου θα πρέπει να ήταν το δουλεμπόριο, όπως συνέβη και με τους Ρωμαίους της Αμφίπολης, όπου βρέθηκε μια επιγραφή που αναφέρει κάποιο Ρωμαίο «σωματέμπορο» (δηλ. δουλέμπορο)¹. Στο συμπέρασμα αυτό μας οδηγεί το γεγονός ότι η 'Ακανθος, όπως και η Αμφίπολη, περιλάμβανε στην επικράτειά της μια ενδοχώρα που ένα μέρος τουλάχιστον του πληθυσμού της, όπως δείχνει χαρακτηριστικά επιγραφή από το σημ. χωριό Μεταγγίτσι², αποτελούνταν από Θράκες³ και, όπως είναι γνωστό, ο θρακικός πληθυσμός αποτελούσε πάντοτε την κυριότερη πηγή του δουλεμπορίου⁴. Γιατί οι Θράκες, εκτός από το ότι ήταν πολύτεκνοι, είχαν από αιώνες τη συνήθεια να πουλούν τα παιδιά τους ως δούλους και επιπλέον ανήκαν συνήθως στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Έχουμε μάλιστα τη γνώμη ότι ο Ρωμαίος M(arcus) Lartidius, που αναφέρεται σε επιγραφή από το μεσογειακό αρχαίο οικισμό κοντά στο σημ. χωριό Πλανά⁵, θα πρέπει να ασκούσε το δουλεμπόριο. Στην υπόθεση αυτή μας οδηγεί η γειννίαση του αρχαίου οικισμού, όπου βρέθηκε το επιτύμβιό του, με το χωριό Μεταγγίτσι, από όπου έχουμε επιγραφή που μαρτυρεί την ύπαρξη Θρακών, καθώς και η γειννίαση με τα Βρασινά Καλύβια, όπου βρέθηκε μια επιγραφή (των ελληνιστικών χρόνων), που μνημονεύει απελευθέρωση δούλων με την ανάθεσή τους σε κάποιο ιερό⁶.

Πέρα όμως από αυτές τις ενδείξεις, την οικονομική και ειδικότερα την εμπορική σπουδαιότητα της Ακάνθου, κατά τη ρωμαϊκή εποχή, την επιβεβαιώνει έμμεσα και η ύπαρξη δεύτερης παροικίας στην πόλη αυτή, που τα μέλη της («οι παροικούντες») συμμετέχουν, όπως είδαμε πιο πάνω, μαζί με το δήμο της πόλης και τους Ρωμαίους εμπόρους, στην κοινή ανάθεση του τιμητικού μνημείου στον Αύγουστο. Από μια επιγραφή της Ακάνθου, που μνημονεύει ένα λατρευτικό σύλλογο («συνθηρησκευταί») που τελούσε κάτω από την προστασία του μικρασιατικού θεού «'Ηρωος Περγάμου»⁷, προκύπτει το συμπέρασμα ότι το βασικό πυρήνα της παροικίας αυτής θα πρέπει να τον

1. J. Roger, RA 24e 1945) 49-51. Πρβ. M. I. Finley, Aspects of Antiquity (Discoveries and Controversies), 154-166.

2. Βλ. D. Feissel - M. Sève, La Chalcidique vue par Charles Avezou, BCH 103 (1979) 314, αρ. 67.

3. Εξάλλου, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πλούταρχου (Ελλην. αιτ., 30), η αποικία των Ανδρίων 'Ακανθος είχε ιδρυθεί στη θέση αρχαιότερου θρακικού οικισμού.

4. Βλ. Δ. Σαμάρη, Ο εξελληνισμός της Θράκης κατά την Ελληνική και Ρωμαϊκή Αρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1980, 135.

5. Βλ. D. Robison, TAPhA 1938, 70, αρ. 27 και 1939, 63 [= M. Š.Kos, Inscriptiones Latinae in Graecia repertae. Faenza 1979, αρ. 227].

6. Βλ. Ε. Πελεκίδη, ΑΔ IX, Παράρτημα, 39-40. (=Bull. ép. 1928, 372).

7. Βλ. L. Robert, RPh 13 (1939) 133-134.

αποτελούσε το μικρασιατικό στοιχείο, όπως εξάλλου συνέβαινε και σε παρόμοιες παροικίες άλλων μακεδονικών πόλεων¹. Έτσι, κρίνοντας από τα επαγγέλματα που ασκούσαν οι Μικρασιάτες αυτοί μετανάστες στη Μακεδονία², θεωρούμε πολύ πιθανό ότι η κυριότερη ασχολία των «παροικούντων» της Ακάνθου ήταν το εμπόριο και διάφορα προσοδοφόρα βιοτεχνικά επαγγέλματα.

Από τα παραπάνω μπορεί κανείς να σχηματίσει μια ιδέα για τη φύση των οικονομικών δραστηριοτήτων που θα είχαν αναπτύξει τα μέλη της ρωμαϊκής κοινότητας της Ακάνθου. Δυστυχώς, με βάση τα σημερινά τουλάχιστον ελάχιστα αρχαιολογικά και επιγραφικά δεδομένα, είναι αδύνατο να αναπαραστήσει κανείς την ιστορία της κοινότητας αυτής σε όλες τις λεπτομέρειές της και να προχωρήσει στη διερεύνηση των τυχόν ρωμαϊκών επιδράσεων που άσκησαν τα μέλη της ως φορείς της λατινικής γλώσσας και του ρωμαϊκού πολιτισμού. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις σχετικά με το χρονολογικό πρόβλημα της ίδρυσης και παρακμής της κοινότητας. Έτσι, αν κρίνει κανείς από το γεγονός ότι ο 1ος π.Χ. αιώνας και ειδικότερα η χρονική περίοδος που ακολουθεί μετά τον Α΄ Μιθριδατικό πόλεμο (88 π.Χ.) ήταν η εποχή της μεγαλύτερης εξάπλωσης των Ρωμαίων negotiatores στην Ελληνική Ανατολή³, θα πρέπει να θεωρηθεί ως terminus post quem για την ίδρυση της ρωμαϊκής κοινότητας της Ακάνθου το 85 π.Χ., δηλ. η χρονιά που λήγει η βραχύχρονη ποντιακή κυριαρχία στη Μακεδονία. Ως terminus ante quem πάλι θα πρέπει να θεωρηθεί το 57 π.Χ., δηλ. η χρονιά που ανέλαβε διοικητής της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας ο ανθύπατος L. Calpurnius Piso Caesonius⁴. Κι αυτό, γιατί ο Κικέρωνας σ' έναν από τους λόγους του, αναφερόμενος στις οικονομικές ατασθαλίες του Piso, κατά τη διακυβέρνηση της Μακεδονίας, μνημονεύει την ύπαρξη Ρωμαίων negotiatores στην επαρχία αυτή⁵. Εξάλλου το γεγονός ότι οι Ρωμαίοι έμποροι της Ακάνθου ήταν κιόλας στα χρόνια του Αύγουστου οργανωμένοι σε σώμα («conventus») δείχνει ότι αυτοί είχαν εγκατασταθεί εδώ πριν από τα αυτοκρατορικά χρόνια.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η ρωμαϊκή κοινότητα της Ακάνθου, όπως και εκείνη που υπήρχε στην Έδεσσα, ήταν από τις λίγες κοινότητες που ακμάζουν κατά την αυτοκρατορική εποχή γιατί, όπως είναι γνωστό, η εποχή αυτή

1. Βλ. Δ. Κανατσούλη, Η μακεδονική πόλις, «Μακεδονικά» 4 (1955/60), 260-261.

2. Δ. Κανατσούλη, ό.π.

3. Βλ. J. Hatzfeld, ό.π., 52 κ.ε.

4. Για το διοικητή αυτό βλ. Θ. Σαρκάκη, Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, Μέρος Α΄, Θεσσαλονίκη 1971, 103-121.

5. C i c., in Pis., 98 και Pro Sest., 94.

σήμανε γενικά την παρακμή των ρωμαϊκών κοινοτήτων στη Μακεδονία και γενικότερα στην Ανατολή¹. Αντίθετα, το γεγονός εκείνο που θα είχε σημαίνει το οριστικό τέλος της ρωμαϊκής κοινότητας της Ακάνθου πρέπει να ήταν η έκδοση του περίφημου διατάγματος του Καρακάλλα (212 μ.Χ.). Στο συμπέρασμα αυτό οδηγούμαστε για τον εξής λόγο: από τα αυτοκρατορικά χρόνια η οργάνωση των Ρωμαίων *negotiatores* σε «*conventus civium Romanorum*» δε βασιζόταν πια στην κοινή εθνική καταγωγή και στον κοινό τρόπο προέλευσης των μελών τους αλλά αποκλειστικά και μόνο στη νομική τους ισότητα δηλ. αποτελούσαν μέσα στο σύνολο του πληθυσμού της πόλης μια κοινωνική ομάδα που διακριτικό γνώρισμα των μελών της ήταν μόνο η Ρωμαϊκή πολιτεία (*civitas Romana*). Με την καινούργια όμως πολιτογραφική πολιτική, που εγκαίνιασαν οι αυτοκράτορες της Ιουλιο-Κλαυδιανής δυναστείας και ιδιαίτερα ο Κλαύδιος, αυξήθηκαν σημαντικά οι χορηγήσεις της Ρωμαϊκής πολιτείας σε ντόπιους κατοίκους των ρωμαϊκών επαρχιών². Έτσι, ο «*conventus civium Romanorum*» της Ακάνθου, όπως κι αλλού, διευρύνεται συνεχώς με τη διείσδυση καινούργιων μελών ελληνικής καταγωγής. Κι όταν το 212 μ.Χ., με το διάταγμα του Καρακάλλα, απονεμήθηκε η Ρωμαϊκή πολιτεία σε όλους τους υπηκόους του Ρωμαϊκού κράτους, ο «*conventus*» της Ακάνθου δεν είχε λόγους ύπαρξης, εφόσον όλοι πια οι κάτοικοι της πόλης ήταν Ρωμαίοι πολίτες.

Από την παραπάνω έρευνα σχετικά με τον «*conventus civium Romanorum*» της Ακάνθου προκύπτουν επίσης ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα για την ιστορία της πόλης αυτής. Έτσι, η άνθιση δυο παροικιών στην πόλη δείχνει τη μεγάλη ακμή της κατά την αυτοκρατορική εποχή, που θα οφειλόταν στην οικονομική και κυρίως στην εμπορική της σπουδαιότητα³. Η οικονομική αυτή άνθισή της, σε συνδυασμό και με την τοπογραφική κατανομή των φυσικών πηγών πλούτου, που είχαν προσελκύσει τους Ρωμαίους εμπόρους και τους Μικρασιάτες παροίκους της πόλης, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Ακάνθος διέθετε μια εκτεταμένη και πλούσια επικράτεια (*territorium*). Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται κι από το γεγονός ότι ορισμένες αρχαίες πηγές τοποθετούν την πόλη στο Συγγιτικό κόλπο⁴, πράγμα που σημαίνει ότι η επικράτειά της εκτεινόταν και στις ακτές του κόλπου αυτού.

1. Βλ. J. Hatzfeld, ό.π., 148 κ.ε.

2. Πρβ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνες στην ιστορία, την τοπογραφία και τις λατρείες των ρωμαϊκών επαρχιών Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλονίκη 1984, 134-135.

3. Την εμπορική της σπουδαιότητα, κατά την κλασική εποχή, δείχνει καθαρά η διασπορά των νομισμάτων της τόσο στην Ανατολή (Συρία, Αίγυπτο) όσο και στη Δύση (Τάραντα, Σικελία).

4. L i v. XXXI, 45, 15. Σ τ ρ ά β. VII, 331, αποσπ. 33 και 35. Π τ ο λ. III, 12,9.

Για τον ακριβή προσδιορισμό των ορίων της επικράτειάς της, λόγω της έλλειψης σχετικών στοιχείων, είναι κανείς αναγκασμένος να στηριχτεί κυρίως στη διαμόρφωση του εδάφους, στην τοπογραφική κατανομή των παραγωγικών πηγών και σε ορισμένες άλλες ενδείξεις. Έτσι, έχουμε τη γνώμη ότι η επικράτειά της θα περιλάμβανε την περιοχή στην οποία εκτείνεται περίπου η σημμ. επαρχία Αρναίας, εκτός από το βόρειο τμήμα της. Συγκεκριμένα τα βόρεια όριά της θα έφταναν ως το βουνό Στρατόνικο, εφόσον η Στρατονίκη, όπως είπαμε πιο πάνω, θα πρέπει να υπαγόταν διοικητικά στην Άκανθο. Τα δυτικά της πάλι όρια θα πρέπει να τα φανταστούμε πάνω σε μια νοητή γραμμή που ξεκινά από την κορυφή του Χολομόντα (σε κάποιο σημείο κοντά στη σημμ. Αρναία) και καταλήγει νότια στις ΒΔ ακτές του Σιγγιτικού κόλπου (σε κάποιο σημείο κοντά στη σημμ. Βουρβουρού). Στο σημείο μάλιστα αυτό συνόρευε με την επικράτεια της ρωμαϊκής αποικίας της Κασσάνδρειας, καθώς και με την επικράτεια της Τορώνης, που θα περιλάμβανε ολόκληρη σχεδόν τη χερσόνησο Σιθωνία¹. Τέλος, είναι πολύ πιθανό ότι ανατολικά η επικράτεια της Ακάνθου περιλάμβανε ολόκληρη τη χερσόνησο Άθω (Ακτή). γιατί στη χερσόνησο αυτή από την προρωμαϊκή ακόμη εποχή δεν υπήρχαν, όπως θα περίμενε κανείς, οικισμοί που να έφταναν την οικιστική βαθμίδα της πόλης, ώστε να μπορέσουν αργότερα να διεκδικήσουν τη διοικητική τους αυτονομία. Ο Θουκυδίδης μας πληροφορεί ότι στην εποχή του ο μικτός πληθυσμός της Ακτής (Άθω) κατοικούσε σε «μικρά πολιίσματα»². Αλλά και κατά την ελληνιστική εποχή η πολιτική των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου δεν ευνόησε την αστικοποίηση της χερσόνησου αυτής: αντίθετα μάλιστα ο συνοικισμός της Ουρανούπολης απορρόφησε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της.

Αν λοιπόν είναι σωστός ο παραπάνω προσδιορισμός των ορίων της επικράτειας της Ακάνθου, θα πρέπει από την πόλη αυτή να εξαρτιόταν διοικητικά τα πολιίσματα Στρατονίκη, Ουρανούπολη, Άρναι, Άσσα ή Άσσηρα (= Cassera), Παλαιώριο (Palaeotrium), Στώλος, Θύσσοι, Κλεωναί και Απολλωνία (Ακρόθωοι), καθώς και διάφορα πολιίσματα άγνωστου ονόματος που οι θέσεις τους έχουν εντοπιστεί κοντά στα σημμ. χωριά Πλανά, Μεταγίτσι, Πυργαδίκια και Άγ. Νικόλαο.

Η εγκατάσταση Ρωμαίων negotiatores στην Άκανθο οφειλόταν βέβαια

1. Σύμφωνα με τον Πλίνιο (IV, 35), η Τορώνη είχε κηρυχτεί ελεύθερη πόλη από τους Ρωμαίους. Επομένως από αυτή θα εξαρτιόταν δικαιοδοτικά όλα τα πολιίσματα που βρίσκονταν στη χερσόνησο Σιθωνία. Πιστεύουμε μάλιστα, παρόλο που δεν υπάρχει μέχρι στιγμής καμία επιγραφική μαρτυρία, ότι Ρωμαίοι (ενκεκτεμένοι ή negotiatores) θα είχαν εγκατασταθεί και στην Τορώνη.

2. Θουκυδ. IV, 109, 4.

σε ιδιωτική καθαρά πρωτοβουλία. Η οργάνωσή τους όμως σε «conventus» υποστηρίχτηκε από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες, γιατί τα μέλη του «conventus» έπαιζαν το σπουδαίο ρόλο της υποστήριξης του αυτοκρατορικού καθεστώτος και αποτελούσαν τους εκπροσώπους της ρωμαϊκής νομιμοφροσύνης στις επαρχιακές πόλεις. Το τιμητικό άγαλμα του Αύγουστου, που το ενεπίγραφο βάθρο του βρέθηκε στην ακρόπολη της Ακάνθου, αποτελεί την πιο τρανή απόδειξη της επιθυμίας των Ρωμαίων εμπόρων να εκδηλώσουν την αφοσίωσή τους στο πρόσωπο του αυτοκράτορα. Είναι αλήθεια ότι οι Ρωμαίοι negotiatores γενικά επωφελήθηκαν από την πολιτική της Ρώμης, όμως ποτέ δεν κατεβύνηθησαν από αυτή. Έτσι, η ίδρυση του «conventus cívium Romanorum» στην Άκανθο δεν εκφράζει την επίσημη ρωμαϊκή πολιτική στη Χαλκιδική. Η ρωμαϊκή πολιτική με όλες τις γνωστές σκοπιμότητες για την εξυπηρέτηση ποικίλων κρατικών ρωμαϊκών συμφερόντων εκφράζεται πιο άμεσα μέσω μιας άλλης ενέργειας των Ρωμαίων στη Χαλκιδική: πρόκειται για την ίδρυση ρωμαϊκής αποικίας στη σπουδαιότερη ελληνιστική πόλη της Χαλκιδικής, την Κασσάνδρεια, η οποία εξυπηρετούσε τόσο τα πολιτικο-στρατιωτικά όσο και τα οικονομικά συμφέροντα της Ρώμης. Τα στοιχεία που έχουμε για τη ρωμαϊκή αυτή αποικία είναι ασύγκριτα περισσότερα απ' ό,τι για τη ρωμαϊκή κοινότητα της Ακάνθου. Έτσι, θα ξεφεύγαμε πολύ από τα χρονικά πλαίσια μιας ανακοίνωσης, αν επιχειρούσαμε μια λεπτομερή ανάλυση των στοιχείων αυτών. Εξάλλου, με τη ρωμαϊκή αυτή αποικία ασχολούμαστε σε ειδική μελέτη μας που σύντομα πρόκειται να δημοσιευτεί. Γι' αυτό κρίνουμε σκόπιμο να περιοριστούμε εδώ σε μια απλή μόνο σκιαγράφιση της ιστορίας και τοπογραφίας της.

Η ρωμαϊκή αποικία της Κασσάνδρειας ήταν η αρχαιότερη από τις αποικίες που ίδρυσαν οι Ρωμαίοι στο έδαφος της Μακεδονίας¹. Από νομίσματα της αποικίας που διασώθηκαν προκύπτει το συμπέρασμα ότι στην πόλη αυτή είχαν γίνει δυο αποικισμοί (deductio). Τα αρχαιότερα νομίσματά της, που εικονίζουν το Ρωμαίο διοικητή της επαρχίας Μακεδονίας ανθύπατο Q(uintus) Hortensius και αναγράφουν το όνομά του², μαρτυρούν ότι η πρώτη deductio έγινε το 44 ή 43 π.Χ., δηλ. στα χρόνια διακυβέρνησης της Μακεδονίας από το διοικητή αυτό και πιθανώς με υπόδειξη του Κάσσιου Βρούτου, ενός από τους δολοφόνους του Καίσαρα, που ήταν τότε κύριος της Μακεδονίας³. Μεταγενέστερα πάλι νομίσματα της αποικίας που

1. Η αποικία αυτή μνημονεύεται από τον Π λ ί ν ι ο (N. H., IV, 36) και το νομομάθη Παύλο (Dig. L, 15, 8, 8).

2. Βλ. H. G a e b l e r, Die antiken Münzen Nord-Griechenlands, Berlin 1935, 111, 2, 52, αρ. 1-2.

3. Για το Ρωμαίο αυτό διοικητή της Μακεδονίας βλ. Θ. Σ α ρ ι κ ά κ η, Ρωμαίοι

φέρουν την επιγραφή «col(onia) Iul(ia) Aug(usta) Cassandrens(is)»¹ δείχνουν καθαρά ότι η δεύτερη deductio είχε γίνει το 30 π.Χ. από τον Αύγουστο, στα πλαίσια της αποικιακής πολιτικής του και των μαζικών χορηγήσεων της civitas Romana μετά τη νίκη του στο 'Ακτιο.

Ο χαρακτήρας της πρώτης deductio φαίνεται πως ήταν καθαρά στρατιωτικός, ενώ η δεύτερη, που ήταν εξάλλου και η πολυπληθέστερη, είχε πολιτικο-στρατιωτικό και οικονομικό ή καλύτερα αγροτικό χαρακτήρα, γιατί απέβλεπε στην οικονομική αποκατάσταση βετεράνων του ρωμαϊκού στρατού με την παραχώρηση γαιών σε αυτούς. Το τελευταίο το επιβεβαιώνει και η ανεύρεση στην Κασσάνδρεια του επιτύμβιου ενός άρχοντα της αποικίας, που στο ανάγλυφό του είναι λαξευμένα στρατιωτικά διάσημα (dona militaria)². Οι άποικοι της Κασσάνδρειας, όπως συνήθως συνέβαινε και σε άλλες αποικίες, δεν ήταν απαραίτητα όλοι τους γνήσιοι Ρωμαίοι αλλά υπήρχαν ανάμεσά τους πολλοί εκρωμαϊσμένοι κάτοικοι της Ιταλίας. Έτσι, από επιγραφή της Κασσάνδρειας³ πληροφορούμαστε ότι ένας από τους Ρωμαίους αποίκους καταγόταν από τον Τάραντα, αρχαία ελληνική αποικία στην κατωιταλική Απουλία.

Από τη σχετική τοπογραφική έρευνα που κάναμε διαπιστώθηκε ότι η colonia Iulia Augusta Cassandrensis είχε στον έλεγχο της μια πολύ εκτεταμένη επικράτεια (territorium), που είχε μετατραπεί σε ager publicus της Ρώμης και διανεμήθηκε στους κληρούχους αποίκους. Από τη μαρτυρία του Τίτου Λίβιου⁴ κι από επιγραφή της Μένδης, που μνημονεύει θρησκευτικούς άρχοντες της αποικίας⁵, καταλήγει κανείς στο ασφαλές συμπέρασμα ότι προς νότο η επικράτεια της ρωμαϊκής αποικίας της Κασσάνδρειας περιλάμβανε ολόκληρη τη χερσόνησο Παλλήνη. Είναι επίσης βέβαιο ότι η επικράτεια της εκτεινόταν και βόρεια από τον ισθμό ως το Χολομώντα, ενώ δυτικά τα όρια της θα έφταναν περίπου ως το σημ. χωριό Νέα Σύλλατα και ανατολικά ως το χωριό Νικήτη, όπου βρέθηκε μια επιγραφή που μνημονεύει τη φυλή Pariria, στην οποία ανήκαν οι άποικοι της Κασσάνδρειας⁶. Έτσι,

άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, Μέρος Α', Θεσσαλονίκη 1971, 124-128.

1. Βλ. H. G a e b l e r, ό.π., 53, αρ. 6-8. H e a d - Σ β ο ρ ώ ν ο υ, Ιστορία των νομισμάτων, I, 279.

2. Βλ. Ο. Σ τ ε φ α ν ί δ ο υ - Τ ι β ε ρ ί ο υ, Στήλη λυρωδού από την Ποτειδαία, ΑΕ 1980, 53.

3. Βλ. Χ. Μ α κ α ρ ό ν α, Χρονικά Αρχαιολογικά, «Μακεδονικά» 2 (1941/52) 623, BCH 71/2 (1947/48) 138.

4. L i v. XLV, 10, 11-12: «...ad agrum Pallenensem... Finium is ager Cassandriensium erat...».

5. SEG 29 (1979) 160, αρ. 614.

6. Βλ. D. F e i s s e l - M. S è v e, La Chalcidique vue par Ch. Avezou, BCH 103 (1979) 315, αρ. 70.

στην επικράτεια της υπάγονταν τα πολιίσματα Μένδη και Σκιώνη, η Άφυτις με το περίφημο ιερό του Άμμωνα, καθώς και αρκετοί άλλοι οικισμοί που εντοπίστηκαν σε διάφορες θέσεις μέσα στα όρια της επικράτειάς της.

Όσον αφορά την εθνολογική σύσταση του πληθυσμού και την κοινωνική οργάνωση της αποικίας, διαπιστώνει κανείς ότι ο πληθυσμός της ήταν μικτός· δηλ. εκτός από τους Ρωμαίους αποίκους, που αποτελούσαν—τουλάχιστον στην αρχή—την ανώτερη κοινωνική τάξη, στην αποικία—και ιδιαίτερα στην επικράτεια της—ζούσαν επίσης πολυάριθμοι Έλληνες—κυρίως Μακεδόνες—, καθώς και Θράκες. Οι επιγραφές αναφέρουν, ανάμεσα σε αυτούς, αρκετούς απελεύθερους και δούλους.

Σχετικά πάλι με τη διοικητική και θρησκευτική οργάνωση της αποικίας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για την Κασσάνδρεια έχουμε τις λιγότερες πληροφορίες από οποιαδήποτε άλλη ρωμαϊκή αποικία της Μακεδονίας. Στις επιγραφές της μαρτυρούνται ως τώρα έξι μόνο θεσμοί (πολιτικοί και θρησκευτικοί)¹. Από αυτούς οι τέσσερις μας είναι πολύ γνωστοί κι από τις άλλες ρωμαϊκές αποικίες της Μακεδονίας: πρόκειται για τους θεσμούς των *duoviri*, *aediles*, *quaestores* και *augustales*. Μόνο οι δυο άλλοι θεσμοί, του «ιεροσαλπικτή» και του «πυθαυλώνα» (δηλ. του αυλητή), μαρτυρούνται για πρώτη φορά στη Μακεδονία σε επιγραφές της Κασσάνδρειας.

Τέλος, ενδιαφέρουσες είναι οι διαπιστώσεις στις οποίες καταλήγει κανείς από τη διερεύνηση του προβλήματος που αφορά τις σχέσεις των Ρωμαίων αποίκων με το ελληνικό στοιχείο και τον ανταγωνισμό ανάμεσα στο ρωμαϊκό και τον ελληνικό πολιτισμό. Έτσι, διαπιστώνεται ότι οι ρωμαϊκές επιδράσεις στην Κασσάνδρεια ήταν λιγότερες από οποιαδήποτε άλλη ρωμαϊκή αποικία της Μακεδονίας. Η λατινική γλώσσα, παρόλο που ήταν η επίσημη γλώσσα της αποικίας, χρησιμοποιείται αποκλειστικά και μόνο στη δημόσια ζωή και στα επιτύμβια των Ρωμαίων αρχόντων. Το ίδιο περιορισμένη ήταν και η διάδοση των ρωμαϊκών ανθρωπωνυμίων και λατρειών. Η ιστορία της ρωμαϊκής αποικίας της Κασσάνδρειας τελειώνει, ύστερα από μακροχρόνιες αφομοιωτικές διαδικασίες, με την τελική επικράτηση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού και τον πλήρη εξελληνισμό των Ρωμαίων αποίκων, στους οποίους η ρωμαϊκή πολιτική είχε στηρίξει τόσες ελπίδες.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών

1. Βλ. Δ. Κανατσούλη, Η Μακεδονική πόλις, «Μακεδονικά» 6 (1964/65) 37, 41 και 43, όπου και οι σχετικές παραπομπές στις πηγές.

SUMMARY

Dimitrios C. Samsaris, The Romans and Chalkidiki.

We are here publishing the text of a communication made at the «1st Panhellenic Symposium for History and Archaeology of Chalkidiki (Chalkidiki 7-9 December 1984)». In this text we examine first the relations of the Romans to Chalkidiki and second certain aspects of the Roman policy there.

As to the first question, we mainly examine the activities of the Roman fleet at the coasts of Chalkidiki during the two last Macedonian wars (200 and 169 B.C.): the capture and plunder of Acanthos, the pillage of the territory of Aeneia and Antigoneia, the devastation of the Pallene peninsula and finally the siege of the Cassandreia town (Potidea).

Furthermore we examine the manifold interest shown by the Romans for Chalkidiki, both by the Roman merchants and the central Roman government. In the first case the result was the foundation of a «conventus civium Romanorum» at Acanthos (today's Ierissos). We learn of the installation of the Romans (negotiatores) at Acanthos from a Greek inscription engraved at the colossal base of a statue (probably of Augustus) dated between 27 B.C. and 14 A.D. It was a votive statue erected by the town of Acanthos and the «conventus civium Romanorum».

A large part of the study is dedicated to the research of various problems related to the history of the «conventus» of Acanthos and mainly the reasons for its foundation, the topography of the territory of Acanthos etc. Thus based principally on archaeological evidence, we come to the conclusion that the main reasons for the installation of the Roman merchants in Acanthos, were the following: 1) the existence of rich mines in the area of the town; 2) its rich forests and consequently the wood for construction; 3) the existence of Thracian population in its «hinterland» — a principal source for the slaves' commerce.

As to the history of the «conventus» we have not yet enough information; it seems that it was founded between the years 85 and 57 B.C. and flourished during the imperial period. Finally, we try to establish the frontiers of the Acanthos' territory and locate the villages that were administratively dependent on this town.

Further in the text we deal with the Roman colony of Cassandreia, founded in the official Roman political frame in Chalkidiki. We examine briefly (due to the fact, that a study dedicated to this Roman colony, is ready to be published by the author) various problems concerning the foundation of the colony, the compound of its population, the institutions and frontiers of its territory.